

1908 – 2008: JÖN TÜRK DEVRİMİNİN 100. YILI ULUSLARARASI KONGRE (28 – 30 Mayıs 2008)

Zeki Arıkan*

Özet

Jön-Türk devrimi, Tarık Zafer TUNAYA'nın söylediği gibi, "Türkiye Cumhuriyeti'nin laboratuvarı"dır. Bu devrim, Türkiye Cumhuriyeti'nin tarihsel arka planının en önemli bileşenlerinden birini oluşturur. Modern Türk tarihini incelemek isteyen her tarihçinin bu zaman kesitini irdelemesi zorunludur. Bu nedenle, 2008 yılında, bu konu üzerine Ankara Üniversitesi Siyasal Bilimler Fakültesi'nde büyük bir uluslar arası kongre düzenlenmiştir. Halil İNALCIK, Sina AKŞİN, Feroz AHMAD, Ahmet MUMCU, Şerafettin TURAN gibi ta153rihçilerin katıldığı kongrede neler yaşandığını bu çalışmamızda betimlemeye çalışacağız.

Anahtar Sözcükler: *İkinci Meşrutiyet, Jön-Türkler, Devrim, Cumhuriyet*

HUNDRED YEARS OF YOUNG TURKS REVOULTION (1908–2008) INTERNATIONAL CONGRESS (28–30 MAY 2008)

Abstract

Young Turks revolution, as Tarık Zafer TUNAYA says, is the "laboratory of Turkish Republic" It constitutes one of the most important components of Turkish Republic's historical background. It is necessary that every historian who wants to study about modern Turkish history must consider this period of time. For this reason, in 2008, a great international congress about this topic was hold in Faculty of Political Science of Ankara University . In this study, we will endeavour to describe what happend in the congress which was attended by historian like Halil İnalçık, Sina Akşin, Feroz Ahmad, Ahmet Mumcu, Şerafettin Turan.

Keywords: *Second Constitutional Monarchy, Young Turks, Revolution, Republic.*

Türkiye tarihinin önemli kırılma noktalarını yuvarlak yıldönümlerinde "anmak ve anarak düşünmek" geleneği, Hasan – Âli Yücel'le birlikte büyük bir ivme kazandı. Milli Eğitim Bakanlığına geldiği yılı izleyen 1939, Tanzimat'ın 100. yıldönümüydü. Tanzimat hareketini bir bütün olarak kavramak için elde Abdurrahman Şeref'in makaleleri, Engelhardt'ın çevirisi dışında fazla bir şey yoktu. Yücel'in çabalarıyla 1000 sayfalık *Tanzimat I* yayımlandı. Bu anısal eser, bugün bile değerini koruyan yazı ve görsel malzemeyi içermektedir.

* Prof. Dr., Ege Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü.

İçinde bulunduğumuz 2008, II. Meşrutiyet'in 100. yıldönümüdür. Bu yıl içinde II. Meşrutiyet'in değerlendirilmesi yolunda çeşitli toplantı, panel ve konferanslar dışında ilk büyük uluslararası kongre, Ankara'da Siyasal Bilgiler Fakültesi'nde toplandı. 28 – 30 Mayıs günlerinde toplanan bu kongrenin düzenlenmesinde fakültenin emekli hocası Prof. Dr. Sina Akşin'in çabalarını özellikle vurgulamak isterim. Evet, II. Meşrutiyet'in ilanı, Türkiye tarihinin önemli dönüm noktalarından biridir. Getirdiği sonuçlar bakımından geniş ölçüde irdelenmesi gereken bir süreçtir. Geniş bir basın özgürlüğünün sağlanması, bugün de dört elle sarıldığımız hâkimiyeti milliyetçi (ulusal egemenlik) kavramının kökleşmesi, "milli iktisat" düşüncesinin gündeme gelmesi, Kapitülasyonların kaldırılması... II. Meşrutiyet'in akla gelen ilk verimleridir. Tunaya hocanın ünlü deyişiyle, bu dönem "*Cumhuriyet'in laboratuvarıdır*". Jön Türk hareketi olmasa, imparatorluk devam ederdi. Kuruntulu ve ihtiyatlı bir padişah olan II. Abdülhamit, ülkeyi savaşa sokmaz, imparatorluk da yıkılmazdı vb. vb. Bu ve buna benzer düşünceler her zaman dile getirilir. Fakat bunun kongreye katılan bir müsteşar tarafından söylenmesi, tarihi nasıl algıladığımızın dikkate değer bir örneğidir. Bu tür yaklaşımların hiçbir tarihsel değeri yoktur. Tarihi yeniden yazmaya kalkışmak da anlamsızdır, gereksizdir. İttihatçılara hiç de iyi gözle bakmayan, Sadrazam Kâmil Paşa'nın torunu Prof. Yusuf Hikmet Bayur: "*II. Abdülhamit yönetimi o derece çürümüştü ki artık yaşayamayacak bir duruma düşmüştü*" der. Bayur şu gerçeği de vurgular "*Dünyada pek az hareket Osmanlı Meşrutiyeti kadar büyük ümitler doğurmuş ve keza pek az hareket doğurduğu ümitleri bu kadar çabuk ve kati olarak boşa çıkarmıştır*" (Bellekten, 90 (1959).

Öte yandan, kongrenin neredeyse bütününe egemen olan, II. Meşrutiyet'in bir ihtilal, inkılâp olup olmadığı tartışmasıydı. Hareket kendini bir ihtilal olarak algıladı. *İnkılab-ı azim, inkılab-ı kebir* vb. başlıklarla kitaplar yazıldı. Türkiye ve Türkiye dışında bu deyim kullanıldı. Halktan geniş ölçüde destek buldu. Osmanlı "*ahalis*" günlerce sokağa döküldü. Kadınlar çarşaflarını atarak törenlerde yerlerini aldılar. Din adamlarının sokaklarda sarmaş dolaş olmaları bu törenlere ayrı bir renk katıyordu.

Tartışmaya son noktayı da Prof. Akşin koydu: 1908 de, 1923 de, her ikisi de farklı olmakla birlikte devrimdir. Zaten kongrenin programı da böyle ilan edilmişti.

Yıllar önce Siyasal Bilgiler Fakültesindeki hocalık günlerini anımsayan Prof. İnalçık açılış konuşmasını kürsüden bir çeşit derse dönüştürdü. Türkiye'nin batılılaşma sürecini çok eskilere götürdü. Bununla ilgili örnekler verdi. II. Meşrutiyet'in Cumhuriyet'i hazırladığını dile getirerek dönemin "*çok kesif bir bunalm ve düşünme safhası...*" olduğuna işaret etti. İnalçık'tan sonra kürsüye gelen Prof. Akşin, 1908'in "*geç gelmiş ve geç olmuş*" bir kapitalist devrim olarak niteleyerek bu dönemi Türk tarihinin dönemsel gelişmeleri içinde yorumladı...

Çalışmalarını üç oturum halinde yürüten, kongreye 80 kadar yerli ve yabancı bilim adamı bildiri sundu: Feroz Ahmad, Rona Aybay, Cem Eroğul, Uygur Kocabaşoğlu, Ahmet Mumcu, Orhan Koloğlu, Şerafettin Turan, Norman Stone, Kevin Anderson..., aklıma ilk gelen katılımcılar. Çalışmalarını bu dönem üzerinde yoğunlaştıran genç araştırmacıların özgün bildiriler sunduklarını vurgulamak isteriz. Dönemin anayasal tartışmalarına açıklık getirenler de değerli ve birikimli hukuk profesörlerimiz oldu.

Bildiri özetleri Türkçe ve İngilizce olarak basılmıştır. Fakat kongreyi tam olarak değerlendirebilmek için bildirilerin bütün halinde basılmasını beklemek gerekecektir. Kongre kapsamında iki etkinliğe de değinmek yerinde olacaktır. Kongre süresince sergilenen ve Dr. Cengiz Aslantepe'nin arşivinden seçilen fotoğraflar, dönemin görsel tanıkları olarak büyük değer taşıyor. İkincisi de PTT'nin “II. Meşrutiyet'in ilanı Hatıra Pulları”nı sergilemesidir. Bu pulların sergilenmesinin ötesinde tıpkıbasımlarının da yapılması ve isteyenlerin bunlardan edinmesi, ayrıca ilk gün damgalı zarfların satışa sunumu, kongrenin etkinliklerine önemli bir renk katmış oldu.